

Paulina Twardoch*

Nowe rumuńskie prawo prywatne międzynarodowe**

Abstract: The new set of Romanian conflict-of-law rules came into force on the 1st October, 2011, included in the new Civil Code. The regulations in question are included in Book VII of the Code. Among them special attention should be drawn to the regulations concerning the following issues: 1) within the general part-hierarchy of sources of international private law, qualification, renvoi, interpretation and application of foreign law, public policy, correction of law applicability due to a closer connection of a considered case with other law than the law applicable under the regulations of the act, overriding mandatory provisions, determination of law which should be treated as the national law in case of multiple nationality and in case of stateless persons and refugees; 2) within the specific part-protection of a minor and protection of a mature person, a promise to contract marriage, personal and property relations between spouses, a dissolution of marriage, determination of a child's origin, adoption, property and possession laws, inheritance law, contractual obligations, legal deeds, non-contractual obligations, maintenance obligations as well as trust; while the comparison of these regulations with the regulations of act 105/1992 (heretofore regulating the international private law issues) enables us to notice that: 1) in relation to some of the issues the solutions applicable so far have been repeated, 2) significant number of the preceding dispositions, however, have been modified, while 3) some of the sets of norms introduced within the new regulation of the conflict-of-law issues represent an absolute novelty in Romanian international private law, having no equivalent in the previous provisions.

Keywords: the new Romanian Civil Code, conflict-of-law rules, Act 105/1992, general provisions, natural persons, legal persons, marriage, filiation, chattel mortgage, succession, legal transactions, obligations, trust, Hague Conventions, European Union legislation

* Dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

** Konsultacja językowa: Alexander Stan-Otasevici.

Uwagi wstępne

Wraz z wejściem Rumunii w 2007 r. Unii Europejskiej w relacjach między tym państwem a pozostałymi państwami unijnymi zaczęły obowiązywać wspólnotowe zasady swobodnego przepływu towarów, usług, osób i kapitału. Obywatele UE mogą w granicach tej swobody poruszać się po terytorium państwa rumuńskiego, podejmować tam pracę, a od 1 stycznia 2012 r. bez przeszkód dokonywać w Rumunii zakupu gruntów na cele inwestycyjne. Zniesiono także ograniczenia i bariery celne krępujące wymianę towarową między Rumunią a innymi państwami Unii. Zliberalizowano również dostęp do rynku usług. Obecnie kraje unijne są najważniejszymi partnerami handlowymi Rumunii, a jednocześnie najważniejszym źródłem inwestycji¹. Swoboda przepływu osób sprzyja też nawiązywaniu ponad granicami wskazanych wyżej państw relacji międzyludzkich o charakterze osobistym, a co za tym idzie — powstawaniu w sferze prawa rodzinnego stosunków prawnych, w których występuje element międzynarodowy. Wszystkie te względy przesądzają o tym, że dokonane w ostatnim czasie zmiany w rumuńskim prawie prywatnym międzynarodowym mogą mieć w praktyce istotne znaczenie dla obywateli pozostałych państw Unii Europejskiej (w tym dla obywateli polskich), a także dla innych podmiotów uczestniczących w obrocie cywilnoprawnym, a przynależących do któregoś z państw członkowskich innych niż Rumunia.

Niniejsze opracowanie obejmuje zarys najważniejszych nowo wprowadzonych rumuńskich regulacji z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego. Opisywane unormowania ukazane zostaną na tle dotychczas obowiązujących rozwiązań. Przedtem jednak wypada sięgnąć wstecz, do 1864 r., aby przedstawić krótki szkic historyczny, pozwalający między innymi przybliżyć najistotniejsze — z punktu widzenia niniejszej analizy — cechy aktów normatywnych uprzednio regulujących w ramach rumuńskiego systemu prawnego problematykę kolizyjną.

Otóż przede wszystkim zwraca uwagę fakt, że w kodeksie cywilnym z 1864 r., wzorem kodeksu cywilnego francuskiego, zamieszczono bardzo niewiele norm kolizyjnych². I tak wśród skodyfikowanych wówczas

¹ Dostępne w Internecie: strona internetowa Ambasady RP w Bukareszcie: http://bukareszt.msz.gov.pl/pl/wspolpraca_dwustronna/gospodarka_rumunska/

² M. Avram: *Commentaire introductif au Livre VII. Dispositions de droit international privé*. In: D. Borcan, M. Ciuruc: *Nouveau code civil roumain, Traduction com-*

reguł wskazać należy w pierwszym rzędzie zasadę stosowania *legis patriae* jako statutu personalnego osoby fizycznej. W odniesieniu z kolei do statutu rzeczowego decydujące znaczenie przypisano miejscu położenia rzeczy. Swój wyraz normatywny znalazła również w wymienionym wyżej akcie prawnym zasada *locus regit actum*, na podstawie której jako prawo właściwe dla formy czynności prawnej nakazywano stosować właśnie prawo miejsca dokonania czynności prawnej, o którą chodzi. W kodeksie zawarto ponadto reguły szczególne, dotyczące formy testamentów sporządzonych za granicą przez obywateli rumuńskich, a także skutków hipotek ustanowionych za granicą³. Trzeba poza tym dodać, że przepisy prawa prywatnego międzynarodowego odnoszące się do niektórych innych zagadnień odnaleźć można było w ustawach szczególnych, takich na przykład jak Kodeks lotniczy. Jeżeli zaś chodzi o aspekty proceduralne spraw z elementem zagranicznym, należy przede wszystkim wspomnieć o regulacjach zamieszczonych w rumuńskim kodeksie postępowania cywilnego z 1865 r., a poświęconych problematyce uznawania i wykonywania orzeczeń zagranicznych⁴. Jednocześnie, koncepcje rozwiązywania konfliktów między systemami prawnymi różnych państw rozwijała doktryna⁵.

Przełomowym momentem było przyjęcie ustawy nr 105/1992, dotyczącej regulacji stosunków z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego [dalej: ustawa z 1992 r.]⁶. Ustawa ta, uchwalona 22 września 1992 r. i wprowadzona w życie 1 grudnia 1992 r., stanowiła owoc przedsięwzięcia legislacyjnego realizowanego z wielkim entuzjazmem, a polegającego na ujęciu w ramach jednego aktu normatywnego: 1) problematyki związanej z poszukiwaniem prawa właściwego dla spraw prywatnoprawnych zawierających w sobie pierwiastek międzynarodowy oraz 2) zagadnień wpisujących się w tematykę międzynarodowego postępowania cywilnego. Biorąc pod uwagę ówczesne realia społeczne i gospodarcze, jak rów-

mentée. Noul Cod civil. Paris 2013, s. 655; D.V. Manescu, M. Ionescu, S.A. David: Roumanie. In: *Régimes matrimoniaux, successions et libéralités dans les relations internationales et internes*. T. 3. Réd. M. Verwilghen. Bruxelles 2003, s. 2165.

³ Zob. M. Avram: *Commentaire...*, s. 653; A. Stan-Otasevici: *Rumuńskie prawo prywatne międzynarodowe*. „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2008, z. 3, s. 867; D.V. Manescu, M. Ionescu, S.A. David: *Roumanie...*, s. 2165.

⁴ D.V. Manescu, M. Ionescu, S.A. David: *Roumanie...*, s. 2165; A. Stan-Otasevici: *Rumuńskie prawo...*, s. 867—868. Warto także zauważyć, że Rumunia podpisała z różnymi państwami szereg konwencji bilateralnych o pomocy prawnej w sprawach cywilnych i rodzinnych. Zob. D.V. Manescu, M. Ionescu, S.A. David: *Roumanie...*, s. 2177.

⁵ Na ten temat zob. M. Avram: *Commentaire...*, s. 655.

⁶ Tekst ustawy dostępny w Internecie: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=13197.

niez stan prawny istniejący wówczas na płaszczyźnie tamtejszego prawa merytorycznego, uznaje się, że ustawa z 1992 r. regulowała określone wyżej kwestie w sposób wyczerpujący⁷.

Jednakże wraz z rozpoczęciem stosowania w Rumunii regulacji kolizyjnoprawnych przyjętych na szczeblu Unii Europejskiej, a także w związku z kolejnymi inicjatywami Konferencji haskiej prawa prywatnego międzynarodowego oraz w związku z projektowanym wprowadzeniem do rumuńskiego prawa merytorycznego nowych rozwiązań i instytucji (w tym kontekście wspomnieć należy między innymi o zniesieniu zakazu zawierania małżeńskich umów majątkowych ustanawiających ustrój majątkowy odmienny od ustawowego czy też o regulacji dotyczącej trustu) konieczne stało się zapewnienie harmonii między rumuńskim prawem prywatnym międzynarodowym a wymienionymi wyżej nowymi unormowaniami i tendencjami. I tak w odpowiedzi na te potrzeby, opracowując projekt nowego kodeksu cywilnego, włączono do niego, jako księgę VII, zbiór nowych przepisów regulujących zagadnienia z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego⁸. Przepisy te weszły w życie 1 października 2011 r.

Podobnie jak w przypadku ustawy z 1992 r., w obrębie nowej regulacji kolizyjnoprawnej wyróżnić można część obejmującą przepisy ogólne oraz część szczegółową, zawierającą normy kolizyjne odnoszące się do takich materii, jak między innymi: osoby fizyczne i prawne, małżeństwo, pochodzenie dziecka, prawa rzeczowe i posiadanie, prawa własności intelektualnej, dziedziczenie, czynności prawne, zobowiązania oraz papiery wartościowe. Inaczej natomiast niż w poprzednio obowiązującym akcie normującym zagadnienia z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego, w księdze VII nowego kodeksu cywilnego nie zamieszczono przepisów dotyczących międzynarodowego postępowania cywilnego⁹.

⁷ Zob. M. Avram: *Commentaire...*, s. 655. Zob. też A. Stan-Otasevici: *Rumuńskie prawo...*, s. 868.

⁸ Zob. *Uzasadnienie projektu ustawy nr 287/2009, dotyczącej Kodeksu cywilnego*, s. 21. Tekst uzasadnienia dostępny w Internecie: http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck.proiect?idp=10256. Zob. też M. Duțu: *Le Nouveau Code civil roumain. Tradition. Modernisation. Intégration*. Saarbrücken 2011, s. 51; M. Avram: *Commentaire...*, s. 656; C. Avasilencei: *La codification des conflits de lois dans le nouveau Code civil roumain: une nouvelle forme en attente d'un contentieux*. „Revue critique de droit international privé” 2012, s. 247 i nast.

Tekst ustawy nr 287/2009 dotyczącej nowego Kodeksu cywilnego (Legea 287/2009 privind Noul Cod Civil), opublikowanej w „Monitorze Urzędowym” nr 505/2011, dostępny w Internecie: <http://legeaz.net/noul-cod-civil>.

⁹ Na temat struktury ustawy z 1992 r. zob. D.V. Manescu, M. Ionescu, S.A. David: *Roumanie...*, s. 2166; A. Stan-Otasevici: *Rumuńskie prawo...*, s. 868.

Należy zauważyć, że w odniesieniu do jednych zagadnień nowa regulacja powtarza dotychczasowe rozwiązania, w odniesieniu zaś do innych — modyfikuje w znacznym stopniu istniejące dotąd konstrukcje prawne. Niektóre z kolei zespoły norm wprowadzone w ramach nowej kodyfikacji problematyki kolizyjnoprawnej stanowią w rumuńskim prawie prywatnym międzynarodowym zupełną nowość, niemającą odpowiednika w poprzednich unormowaniach. Nietrudno przy tym dostrzec inspirację ustawodawstwem kolizyjnoprawnym Belgii, Szwajcarii, Quebecu, Włoch czy Niemiec, a także — jak już sygnalizowano — aktami normatywnymi o charakterze międzynarodowym, w tym aktami legislacji europejskiej, zarówno już obowiązującymi, jak i tymi, które w czasie prac nad rumuńskim kodeksem cywilnym pozostawały w fazie projektów¹⁰. Kolejne ustępy niniejszego opracowania poświęcone zostaną szerszemu omówieniu przytoczonych spostrzeżeń.

Przepisy części ogólnej

Zapowiedzianą analizę warto rozpocząć od przepisu art. 2557 ust. 3 n.k.c.rum., który ustala **hierarchię źródeł prawa prywatnego międzynarodowego**, wskazując na subsydiarny charakter norm księgi VII kodeksu cywilnego względem postanowień umów międzynarodowych wiążących Rumunię oraz względem uregulowań przyjętych w prawie Unii Europejskiej, a także względem przepisów szczególnych ustanowionych w innych ustawach. O owej posiłkowej roli norm zawartych w omawianej księdze kodeksu cywilnego przesądza użyte w analizowanym artykule sformułowanie mówiące o tym, że przepisy księgi VII kodeksu znajdują zastosowanie w zakresie, w jakim wymienione wyżej źródła prawa nie przewidują innej regulacji¹¹. Uwagę zwraca przy tym fakt, że przedstawione unormowanie jest bardziej rozbudowane w porównaniu z analogicznym uregulowaniem przyjętym w art. 10 ustawy z 1992 r., w którym mowa była jedynie o stosunku, w jakim ta ostatnio wspomniana ustawa pozostawała względem wiążących Rumunię umów międzynarodowych.

¹⁰ Na ten temat zob.: M. Avram: *Commentaire...*, s. 656; C. Avasilencei: *La codification...*, s. 247 i nast.

¹¹ Zob. M. Duțu: *Le Nouveau Code...*, s. 51; C. Avasilencei: *La codification...*, s. 247 i nast.

Wśród głównych zaś **zasad wyartykułowanych w przepisach ogólnych** księgi VII nowego kodeksu cywilnego wymienić należy, po pierwsze, regułę przyznającą prymat kwalifikacji według *legis fori* (art. 2558 ust. 1 n.k.c.rum.). Reguła ta stanowi odzwierciedlenie tradycyjnej koncepcji, jakiej hołduje prawo rumuńskie¹². W tej kwestii mamy więc do czynienia z powtórzeniem rozwiązania obowiązującego wcześniej w myśl art. 3 ustawy z 1992 r. Jednocześnie utrzymana została norma wyrażona uprzednio w art. 50 ustawy z 1992 r., wprowadzająca wyjątek od określonej wyżej zasady¹³. I tak zgodnie z przepisem zamieszczonym w ust. 3 art. 2558 n.k.c.rum. o ruchomym lub nieruchomym charakterze dóbr rozstrzyga *lex rei sitae*. Trzy pozostałe odstępstwa od zasady kwalifikacji według *legis fori*, niemające swych odpowiedników wśród rozwiązań skodyfikowanych w ramach poprzedniej ustawy, dotyczą przypadków:

1) odesłania, kiedy to kwalifikacja winna być dokonywana według prawa, ze strony którego następuje odesłanie do prawa rumuńskiego (art. 2558 ust. 2 n.k.c.rum.);

2) instytucji prawnych nieznanymi prawu rumuńskiemu lub znanych mu pod inną nazwą czy wreszcie takich, którym prawo rumuńskie nadało inną treść; w odniesieniu do tych hipotez dopuszcza się odwołanie się do „kwalifikacji przyjętej w prawie obcym” (art. 2558 ust. 4 n.k.c.rum.) oraz

3) wskazania znaczenia pojęć przez same strony, kiedy to determinantą dla dokonywanej kwalifikacji winna być wola stron (art. 2558 ust. 5 n.k.c.rum.).

Kolejny artykuł części ogólnej omawianej księgi odnosi się do instytucji **odesłania**. W ślad za poprzednio obowiązującą ustawą przewidziano w nim, że w braku wyraźnej, odmiennej regulacji, w sytuacji gdy prawo obce wskazane jako właściwe odsyła do prawa rumuńskiego, stosuje się prawo rumuńskie. W ten oto sposób utrzymana została zasada dopuszczalności odesłania zwrotnego. Jeśli zaś chodzi o odesłanie dalsze, to należy zauważyć, że zgodnie z obecną regulacją w razie, gdy prawo obce będące prawem właściwym nakazuje oceniać dany stosunek według prawa państwa trzeciego, zastosowanie znajduje nie prawo owego państwa, lecz — tak samo, jak w poprzednio przedstawionym przypadku — prawo rumuńskie. Wypada zwrócić uwagę, że przepis art. 4 *in fine* ustawy z 1992 r., regulujący problem odesłania dalszego w ramach poprzednio istniejącego

¹² Zob. M. Avram: *Commentaire...*, s. 656.

¹³ Zob. O. Capatina: *Roumanie*. In: *Juris-classeur de droit comparé*. Réd. B. Goldman. Cah. 8. 1995, s. 44.

stanu prawnego, stanowił jedynie, że odesłanie ze strony prawa obcego (wskazanego jako właściwe) do innego prawa obcego jest bezskuteczne. Unormowanie to nie wskazywało więc jednoznacznie, który system prawny powinien w takiej sytuacji dojść do głosu jako prawo właściwe: prawo rumuńskie (tak, jak obecnie przesądza to przepis art. 2559 ust. 2 n.k.c.rum.) czy też prawo obce wskazane przez rumuńską normę kolizyjną, ze strony którego następowało opisane powyżej bezskuteczne odesłanie¹⁴. Wraz z uchwaleniem nowej regulacji wątpliwość ta została rozstrzygnięta — warto to jeszcze raz podkreślić — na rzecz prawa rumuńskiego. Ponadto dokonując omawianej nowelizacji, ustawodawca wprowadził katalog wyjątków od zasady, w myśl której prawo obce będące prawem właściwym obejmuje także normy kolizyjne. I tak wyjątki te dotyczą sytuacji, gdy: 1) wskazanie prawa właściwego nastąpiło w drodze wyboru dokonanego przez same strony, 2) chodzi o prawo obce miarodajne dla formy czynności prawnej lub dla zobowiązań pozaumownych lub 3) chodzi o inne szczególne przypadki przewidziane w postanowieniach umów międzynarodowych wiążących Rumunię, w prawie Unii Europejskiej lub też w przepisach ustawowych (art. 2559 ust. 3 n.k.c.rum.).

Istotną nowością jest także reguła subsydiarna, o którą uzupełniono dotychczasowe rozwiązanie odnoszące się do przypadków **niejednolitości prawa** wskazanego jako właściwe. Trzeba wyjaśnić, że w ramach poprzednio obowiązującej regulacji poprzestano na ustanowieniu nakazu, w myśl którego w razie niejednolitości prawa wskazanego należało kierować się wewnętrznymi normami kompetencyjnymi przewidzianymi w państwie, o które chodzi, rozgraniczającymi sfery działania poszczególnych zespołów norm współlistniejących na terytorium owego państwa. Tymczasem nowe unormowanie, zamieszczone w art. 2560 n.k.c.rum., poza regułą zasadniczą, stanowiącą powtórzenie normy przedstawionej powyżej, zawiera także wskazówkę pozwalającą odszukać właściwy zespół norm w sytuacji, gdy prawo państwa *questionis* samo nie rozstrzyga, który z obowiązujących w owym państwie systemów prawnych powinien w danym przypadku zostać zastosowany. I tak w myśl normy z art. 2560 *in fine* n.k.c.rum. w razie łącznego zaistnienia przesłanek składających się na drugą z określonych wyżej hipotez, stosuje się ten z systemów prawnych występujących w obrębie prawa o niejednolitym charakterze wskazanego przez miarodajną dla danej materii normę kolizyjną, który wykazuje najściślejszy związek z ocenianym stosunkiem prawnym. Warto wspomnieć na marginesie, że podobną drogą podążył polski ustawodawca, ustanawiając przepis art. 9 ustawy z 4 lutego 2011 r.

¹⁴ Zob. M. Avram: *Commentaire...*, s. 656—657.

Unormowaniem niemającym swego odpowiednika w przepisach ustawy z 1992 r. jest również regulacja wprowadzona w art. 2563 n.k.c.rum., dotycząca **wykładni i stosowania prawa obcego**. W drodze owej regulacji nadano normatywny wyraz zasadzie, która przyjęta była już wcześniej w doktrynie oraz praktyce¹⁵. I tak zgodnie z nią prawo obce winno być interpretowane i stosowane według reguł przewidzianych w systemie prawnym, o który chodzi.

Na uwagę zasługuje także uregulowanie zamieszczone w art. 2564 ust. 2 n.k.c.rum., precyzujące, kiedy zastosowanie prawa obcego narusza **porządek publiczny w rozumieniu rumuńskiego prawa prywatnego międzynarodowego**. Należy wyjaśnić, że przywołany przepis stanowi uzupełnienie dotychczasowego unormowania (powtórnego obecnie w art. 2564 ust. 1 n.k.c.rum.), określającego dwa przypadki, w których odstępuje się od zastosowania prawa obcego wskazanego jako właściwe. Jednym z takich przypadków jest sytuacja, w której prawo obce stało się właściwe wskutek obejścia prawa rumuńskiego, z drugim z nich zaś mamy do czynienia właśnie wówczas, gdy zastosowanie wskazanego prawa obcego prowadziłoby do naruszenia *ordre public* w rozumieniu rumuńskiego prawa prywatnego międzynarodowego. Jak już zasygnalizowano, w ust. 2 art. 2564 n.k.c.rum. dookreślono przesłanki, przy zaistnieniu których zachodzi drugi z wymienionych wyżej przypadków. We wspomnianym przepisie mowa mianowicie o sytuacjach, gdy zastosowanie prawa obcego, miarodajnego w myśl odpowiedniej dla danej materii normy kolizyjnej, pociągałoby za sobą skutek niedający się pogodzić z podstawowymi zasadami prawa rumuńskiego lub z prawem Unii Europejskiej, lub wreszcie z podstawowymi prawami człowieka¹⁶. Lektura przedstawionego przepisu pozwala zauważyć, że ustawodawca rumuński odwołał się w tym kontekście do tzw. międzynarodowego porządku publicznego. Warto też podkreślić, że brzmienie omawianego unormowania spotkało się z krytyką w literaturze przedmiotu. Sposób sformułowania rozpatrywanej regulacji oceniony został mianowicie jako zbyt ogólny i dyskusyjny. W uzasadnieniu takiego stanowiska przytoczono zaś przede wszystkim fakt, że zasady, o których mowa w analizowanym przepisie, nie zostały wyraźnie skodyfikowane¹⁷. Należy wreszcie zaznaczyć, że zgodnie z treścią art. 2564 ust. 1 zd. 2 n.k.c.rum., w razie gdy odstępuje się od zastosowania prawa obcego wskazanego jako właściwe, do głosu dochodzi rumuński system prawny.

¹⁵ Zob. ibidem, s. 657.

¹⁶ Na temat regulacji z art. 2564 n.k.c.rum. zob. C. Avasilencei: *La codification...*, s. 247 i nast.

¹⁷ Tak M. Duțu: *Le Nouveau Code...*, s. 52.

Odstąpienie od zastosowania prawa wskazanego jako właściwe może także mieć miejsce na podstawie art. 2565 n.k.c.rum. W artykule tym wprowadzono bowiem nową w rumuńskim prawie prywatnym międzynarodowym konstrukcję, jaką jest **reguła korekcyjna**. I tak przywołane unormowanie, na zasadzie wyjątku, pozwala stosującemu prawo ustalić właściwy system prawny niezależnie od wskazania następującego ze strony miarodajnej dla danej materii normy kolizyjnej zawartej w księdze VII, przy czym sięgnięcie po omawianą regułę dopuszczalne jest wówczas, gdy z uwagi na okoliczności danego przypadku, oceniany stosunek prawny wykazuje jedynie bardzo słabą więź z prawem ustalonym z zastosowaniem zwykłego mechanizmu kolizyjnego. Należy przy tym wyjaśnić, że w myśl przepisu art. 2565 ust. 1 zd. 2 n.k.c.rum. w razie odwołania się przez stosującego prawo do analizowanej instytucji, jako właściwy system prawny stosuje się prawo państwa, z którym oceniany stosunek prawny jest najściślej związany. Warto też dodać, że — jak zaznacza się w uzasadnieniu projektu nowego rumuńskiego kodeksu cywilnego oraz w literaturze przedmiotu — w przypadku opisywanej reguły mamy do czynienia z posiłkowym stosowaniem metody *proper law*¹⁸. Po przedstawiony sposób ustalenia prawa właściwego nie można jednak sięgnąć wówczas, gdy strony same wskazały — w ramach przysługującej im kolizyjnoprawnej autonomii woli — mający znaleźć zastosowanie system prawny. Poza tym, opisywany mechanizm korekcyjny nie może dojść do głosu w odniesieniu do prawa miarodajnego dla materii określonych przez ustawodawcę mianem „stanu cywilnego” oraz „zdolności osoby”. Wypada wspomnieć, że — odmiennie od prawodawcy rumuńskiego — polski legislator nie zdecydował się na wprowadzenie w ustawie z 4 lutego 2011 r. podobnej, ogólnie ujętej klauzuli korygującej właściwość prawa¹⁹.

Nowym unormowaniem jest także regulacja zamieszczona w art. 2566 n.k.c.rum., dotycząca **przepisów podlegających bezpośredniemu zastosowaniu** (*normele de aplicatie imediată*). Należy podkreślić, że przyjęte w ramach owej regulacji rozwiązanie stanowi odzwierciedlenie koncepcji, która już wcześniej uznana była w doktrynie²⁰. Treść opisywanego unormowania jest zaś następująca: przepisy

¹⁸ Zob. *Uzasadnienie projektu...*, s. 20; M. Avram: *Commentaire...*, s. 657. Na temat art. 2565 n.k.c.rum. zob. też C. Avasilencei: *La codification...*, s. 247 i nast.

¹⁹ Na temat ujemnych stron takiej klauzuli zob. M. Pazdan: *Zagadnienie luk w prawie prywatnym międzynarodowym*. W: *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*. Red. A. Choduń, S. Czepita. Szczecin 2010, s. 686.

²⁰ Zob. M. Avram: *Commentaire...*, s. 657. Na temat przepisów podlegających bezpośredniemu zastosowaniu zob. też C. Avasilencei: *La codification...*, s. 247 i nast.

bezwzględnie wiążące przewidziane w prawie rumuńskim dla uregulowania stosunków prawnych z elementem obcym stosuje się na zasadzie pierwszeństwa, przy czym nie znajdują wówczas zastosowania przepisy księgi VII kodeksu cywilnego odnoszące się do ustalenia prawa właściwego (art. 2566 ust. 1 n.k.c.rum.); można również bezpośrednio stosować przepisy bezwzględnie wiążące, które dla uregulowania stosunków prawnych z elementem obcym przewiduje prawo innego państwa; odwołanie się do tego ostatnio wymienionego mechanizmu jest jednak dopuszczalne wyłącznie w sytuacji, gdy dany stosunek prawny wykazuje ścisłą więź z prawem państwa, o które chodzi, a jednocześnie zastosowania owego rozwiązania wymagają uzasadnione prawnie interesy stron; w takim przypadku bierze się pod uwagę przedmiot oraz cel określonych wyżej przepisów, a także skutki wynikające z ich zastosowania lub niezastosowania (art. 2566 ust. 2 n.k.c.rum.). Zwraca przy tym uwagę fakt, że regulacja stanowiąca podstawę do stosowania przepisów wymuszających swoje zastosowanie wprowadzona została także w polskiej ustawie z 4 lutego 2011 r.

Przedstawiając część ogólną analizowanego zbioru przepisów dotyczących prawa prywatnego międzynarodowego, warto wreszcie zwrócić uwagę na **zmiany, jakie wprowadzono w obrębie łączników personalnych**. Otóż przede wszystkim dotychczas dość szeroko wykorzystywany łącznik domicylu zastąpiony został probierzem odwołującym się do **miejsca zwykłego pobytu** (*reședință obișnuită*). Zabieg ten świadczy o wyraźnej inspiracji konstrukcją, jaką często spotyka się w aktach legislacji unijnej, w umowach międzynarodowych (zwłaszcza w konwencjach haskich), a także w ustawodawstwie kolizyjnym innych państw²¹. Istotna zmiana nastąpiła również w kwestii sposobu rozstrzygania kolizji związanych z problemem **wielorakiego obywatelstwa**. I tak należy przypomnieć, że przepis art. 12 ust. 2 ustawy z 1992 r. stanowił, że w przypadku obywatela rumuńskiego, który według prawa obcego uważany jest za obywatela innego państwa, jako prawo ojczyście stosuje się prawo rumuńskie. Natomiast w przypadku cudzoziemca mającego wielorakie obywatelstwo za prawo ojczyście uznawane było pod rządem poprzedniej regulacji prawo miejsca zamieszkania danej osoby, w braku zaś takiego miejsca — prawo miejsca jej pobytu (art. 12 ust. 3 ustawy z 1992 r.)²². Tymczasem w obecnym stanie prawnym nie występuje już dawne zróżnicowanie na

²¹ Zob. *Uzasadnienie projektu...*, s. 20. Wypada zauważyć, że polski ustawodawca, wprowadzając w nowej ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym łącznik miejsca zwykłego pobytu, odmiennie niż ustawodawca rumuński, nie zrezygnował z łącznika domicylu.

²² Zob. O. Capatina: *Roumanie...*, s. 43.

dwa rodzaje rozwiązań przyjmowanych w zależności od tego, czy jednym z wchodzących w grę obywatelstw jest obywatelstwo rumuńskie, czy też wszystkie konkurujące z sobą obywatelstwa są obywatelstwami obcymi. Odchodząc od dotychczasowej dychotomicznej koncepcji, zdecydowano się bowiem na jednolite ujęcie zagadnienia wielorakiego obywatelstwa. Mianowicie, zgodnie z przepisem art. 2568 ust. 2 n.k.c.rum. jeśli dana osoba ma obywatelstwo więcej niż jednego państwa, to jako jej prawo ojczyste stosuje się prawo tego z tych państw, z którym owa osoba jest najściślej związana, w szczególności poprzez swe miejsce zwykłego pobytu²³. Wśród przepisów ogólnych odnoszących się do pojęcia prawa ojczystego na uwagę zasługuje wreszcie unormowanie określające sposób poszukiwania owego prawa w przypadku **uchodźców**. Otóż zgodnie z art. 2568 ust. 4 n.k.c.rum. zastosowanie znajduje wtedy reguła przewidziana w art. 2568 ust. 3 n.k.c.rum., dotycząca bezpaństwowców, a stanowiąca, że w sytuacji, gdy dana osoba nie ma obywatelstwa żadnego państwa, wszelkie odniesienia do prawa ojczystego uważane są za odniesienia do prawa państwa zwykłego pobytu osoby, o którą chodzi.

Przepisy części szczegółowej

W ramach części szczegółowej nowością jest **rozdzielenie ochrony osoby małoletniej** — z jednej strony, oraz **ochrony osoby pełnoletniej** — z drugiej²⁴. W pierwszym z wytyczonych w ten sposób zakresów, zgodnie z art. 2611 n.k.c.rum., stosuje się odpowiednie postanowienia Konwencji haskiej z dnia 19 października 1996 r. dotyczącej odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci. Natomiast dla drugiej z wymienionych wyżej kategorii zagadnień przewidziano zespół rozwiązań inspirowanych regulacjami Konwencji haskiej z dnia 13 stycznia 2000 r. o międzynarodowej ochronie osób pełnoletnich.

²³ W polskim prawie prywatnym międzynarodowym nadal mamy do czynienia z dualizmem rozwiązań dotyczących problemu wielorakiego obywatelstwa. I tak przy rozstrzyganiu owej kwestii w odniesieniu do obywatela polskiego należy się kierować regułą ustanowioną w art. 2 ust. 1 ustawy z 4 lutego 2011 r. (wskazującą, że obywatel polski podlega, jako prawu ojczystemu, prawu polskiemu, chociażby prawo innego państwa uznawało go za obywatela tego państwa), w odniesieniu do cudzoziemca zaś — unormowaniem z art. 2 ust. 2 wymienionej wyżej ustawy (wedle którego cudzoziemiec mający obywatelstwo dwóch lub więcej państw podlega, jako prawu ojczystemu, prawu tego z nich, z którym jest najściślej związany).

²⁴ Zob. *Uzasadnienie projektu...*, s. 21.

Nowe uregulowania wprowadzono także w odniesieniu do instytucji małżeństwa. I tak, dążąc do osiągnięcia harmonii między przepisami księgi VII a unormowaniami przyjętymi w nowym kodeksie na płaszczyźnie prawa merytorycznego, ustanowiono regułę wskazującą prawo właściwe dla **przyrzeczenia zawarcia związku małżeńskiego** (art. 2585 n.k.c.rum.). Należy bowiem wyjaśnić, że wśród nowych regulacji merytorycznych z zakresu prawa rodzinnego znalazły się przepisy normujące właśnie problematykę zaręczyn²⁵. Na marginesie trzeba jednak zaznaczyć, że owa regulacja o charakterze merytorycznoprawnym, będąca w dużej mierze odwzorowaniem norm przewidzianych w Kodeksie cywilnym Karola II z 1939 r., spotkała się w literaturze przedmiotu z krytyką. Główny zarzut formułowany pod jej adresem sprowadza się zaś do spostrzeżenia, że nie przystaje ona do stosunków społecznych panujących współcześnie w Rumunii²⁶.

Kolejne istotne zmiany nastąpiły w obrębie reguł prawa prywatnego międzynarodowego dotyczących **stosunków osobistych i majątkowych między małżonkami**.

Przede wszystkim, z kategorii, za pomocą której określony był zakres norm kolizyjnych obowiązujących dotychczas w wymienionej wyżej materii (art. 20 ustawy z 1992 r.), wyodrębniono małżeński ustrój majątkowy, przewidując w odniesieniu do tego zagadnienia oddzielną regulację. W rezultacie wśród przepisów normujących na płaszczyźnie kolizyjnoprawnej problematykę stosunków między małżonkami wyróżnić można obecnie:

- po pierwsze, zespół reguł wskazujących prawo właściwe dla **skutków ogólnych** zawarcia związku małżeńskiego, tj. dla tych skutków osobistych i majątkowych wynikających z małżeństwa, które składają się na tzw. ustrój podstawowy (*regimul primar imperativ*);
- po drugie zaś — zespół norm kolizyjnych dotyczących ustroju majątkowego określanego w uzasadnieniu omawianej regulacji jako **małżeński ustrój majątkowy sensu stricto**²⁷.

Z kolei z zakresu zastosowania statutu małżeńskiego ustroju podstawowego wyodrębniony został problem praw przysługujących małżonkom względem mieszkania rodzinnego oraz reżim rządzący niektórymi czynnościami prawnymi odnoszącymi się do takiego mieszkania. Wypada przy tym zasygnalizować, że regulacje poświęcone instytucji mieszkania rodzinnego stanowią w rumuńskim systemie prawnym nowość również

²⁵ Zob. C. Avasilencei: *La codification...*, s. 247 i nast.

²⁶ Tak M. Duțu: *Le Nouveau Code...*, s. 49.

²⁷ Zob. *Uzasadnienie projektu...*, s. 20.

w sferze prawa merytorycznego²⁸ (art. 321—324 n.k.c.rum.). Analizując przebieg linii rozgraniczających zakresy rumuńskich norm kolizyjnych dotyczących stosunków między małżonkami, należy wreszcie zauważyć, że ujęta dotychczas osobno kwestia materialnoprawnych przesłanek ważności majątkowej umowy małżeńskiej (art. 21 ust. 1 ustawy z 1992 r., przewidujący w odniesieniu do tego problemu właściwość prawa ojczystego każdego z przyszłych małżonków) w nowym kodeksie wpisana została w zakres zastosowania statutu małżeńskiego ustroju majątkowego (art. 2593 ust. 1 pkt b) n.k.c.rum., w którym mowa o „dopuszczalności oraz przesłankach ważności małżeńskiej umowy majątkowej”; należy zaznaczyć w tym miejscu, że ustawodawca wyraźnie wyłączył z zakresu określonego za pomocą przytoczonego wyżej sformułowania kategorię opatrywaną mianem „zdolności”). Trzeba również podkreślić, że dla uregulowania na płaszczyźnie prawa prywatnego międzynarodowego problemu wymagań dotyczących formy wspomnianej umowy wprowadzono oddzielną normę kolizyjną (art. 2594 n.k.c.rum.)²⁹.

Jeśli zaś chodzi o właściwość prawa dla poszczególnych wskazanych wyżej kategorii zagadnień, to należy w pierwszym rzędzie zauważyć, że nowe unormowanie hołduje zasadzie **kolizyjnoprawnej autonomii woli w zakresie małżeńskiego ustroju majątkowego**. Małżonkowie (lub przyszli małżonkowie) mogą więc wybrać prawo, któremu podlegać będzie ich małżeński reżim majątkowy, przy czym wyboru tego dokonać można jedynie spośród systemów prawnych określonych przez ustawodawcę w art. 2590 n.k.c.rum. Szczegółowe reguły, dotyczące chwili zawarcia oraz formy umowy o wybór prawa właściwego dla wymienionej wyżej materii ustanowione zostały w art. 2591 n.k.c.rum.³⁰. Jak zaznacza się w uzasadnieniu analizowanej regulacji³¹, unormowanie przewidujące w omawianym zakresie możliwość wyboru prawa właściwego odzwierciedla koncepcję, na jakiej opiera się konwencja haska z 1978 r. o prawie właściwym dla małżeńskich reżimów majątkowych³². Przyjęcie w nowym kodeksie opisywanej konstrukcji prawnej wynika też z inspiracji zasadami, o których mowa w Zielonej Księdze dotyczącej uregulowania kolizji praw w sprawach odnoszących się do majątkowego ustroju

²⁸ M. Duțu: *Le Nouveau Code...*, s. 50.

²⁹ Na temat rozwiązań przyjmowanych w tej kwestii przez doktrynę na tle ustawy z 1992 r. (ustawa ta nie wskazywała w sposób jednoznaczny prawa właściwego dla formy małżeńskiej umowy majątkowej) zob. C. Dariescu: *New Romanian choice-of-law rules on marriage effects*. In: *Analele Științifice ale Universității „Al.I.Cuza” Iași*. T. 63. „Științe Juridice” 2012, nr. 2, s. 96—97.

³⁰ Na ten temat zob. C. Avasilencei: *La codification...*, s. 247 i nast.

³¹ Zob. *Uzasadnienie projektu...*, s. 19. Zob. też M. Avram: *Commentaire...*, s. 659.

³² Rumunia nie jest stroną tej konwencji.

małżeńskiego, ogłoszonej przez Komisję Europejską 17 lipca 2006 r.³³ Ponadto ustawodawca rumuński wzorował się także na regulach obowiązujących w prawie prywatnym międzynarodowym takich państw, jak: Belgia, Włochy czy Niemcy³⁴.

Warto wspomnieć na marginesie, że wyrazem podobnej tendencji, ukierunkowanej na rozciągnięcie autonomii woli w zakresie majątkowych stosunków małżeńskich na płaszczyznę kolizyjnoprawną, jest regulacja z art. 52 polskiej ustawy z 4 lutego 2011 r., dopuszczająca wybór prawa dla stosunków majątkowych między małżonkami lub dla małżeńskiej umowy majątkowej.

Przechodząc z kolei do przedstawienia najważniejszych zmian, jakie nastąpiły w obrębie łączników obiektywnych, którymi posłużono się regulując na płaszczyźnie prawa prywatnego międzynarodowego problematykę skutków małżeństwa, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na modyfikację dotychczasowej konfiguracji, polegającej na przyznaniu prymatu kryterium obywatelstwa przed kryterium domicylu oraz kryterium miejsca zwykłego pobytu³⁵. I tak wskutek omawianej nowelizacji na szczycie kaskady systemów prawnych uznanych za miarodajne do oceny małżeńskiego ustroju podstawowego (czyli zgodnie z brzmieniem art. 2589 n.k.c.rum. — ogólnych skutków małżeństwa) znalazło się **prawo wspólne miejsca zwykłego pobytu małżonków**. Ich wspólne prawo ojczyście natomiast odgrywa obecnie w określonej wyżej materii jedynie rolę posiłkową, dochodząc do głosu dopiero wówczas, gdy brak w przypadku danej pary małżonków poprzednio wspomnianego prawa. W braku zaś wspólnego obojgu małżonkom prawa ojczyście małżeński ustrój podstawowy, w myśl nowej regulacji, podlega ocenie według *legis loci celebrationis*³⁶. Jak zatem łatwo zauważyć, w ramach aktualnie obowiązującej hierarchii łączników, za pomocą których wskazywane jest prawo właściwe dla wymienionej powyżej kategorii zagadnień, odwrócona została relacja zachodząca dotychczas między kryterium obywatelstwa a kryterium miejsca zwykłego pobytu. Należy przy tym podkreślić, że dokonując owego zabiegu, zrezygnowano jednocześnie z kryterium domicylu, występującego dotąd tuż za łącznikiem opartym na obywatel-

³³ *Uzasadnienie projektu...*, s. 19—20; M. Avram: *Commentaire...*, s. 659.

³⁴ M. Avram: *Commentaire...*, s. 659. Na temat aktów normatywnych stanowiących źródło inspiracji dla rumuńskiego ustawodawcy zob. też C. Dariescu: *New Romanian...*, s. 98.

³⁵ Kaskada łączników ustanowiona w ustawie z 1992 r. w ramach regulacji dotyczącej stosunków osobistych i majątkowych między małżonkami przedstawiona została w: O. Capatina: *Roumanie...*, s. 43.

³⁶ Na temat nowej kaskady łączników pozwalających na odszukanie prawa właściwego dla skutków małżeństwa zob. C. Avasilencei: *La codification...*, s. 247 i nast.

stwie, a przed probierzem odwołującym się do miejsca zwykłego pobytu małżonków. Komentarza wymaga wreszcie zmiana, polegająca na posłużeniu się na ostatnim stopniu opisywanej kaskady łącznikiem miejsca zawarcia małżeństwa. Otóż, jak wynika z wypowiedzi formułowanych w literaturze przedmiotu, przyjęcie takiego właśnie rozwiązania podyktowane było dążeniem do zapewnienia bezpieczeństwa prawnego i przewidywalności rozstrzygnięć. Należy bowiem zauważyć, że ustawodawca 1992 r., tworząc hierarchię systemów prawnych miarodajnych do oceny (wówczas zbiorczo ujmowanych³⁷) małżeńskich stosunków osobistych i majątkowych, odwołał się na ostatnim szczeblu owej hierarchii do kryterium najściślejzego związku między obojgiem małżonków a jednym z państw (art. 20 ust. 3 *in fine* ustawy z 1992 r.)³⁸. Była to zatem konstrukcja sprowadzająca się do ogólnej wskazówki adresowanej do stosującego prawo, której mechanizm działania polegał na tym, że organ orzekający musiał, kierując się jej treścią, dopiero odkryć okoliczności mające spełnić funkcję łącznika.

Trzeba podkreślić, że przedstawioną hierarchią łączników ustanowioną w art. 2589 ust. 1 n.k.c.rum. należy się także kierować, poszukując prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego *sensu stricto* (określanego we francuskiej doktrynie mianem *régime secondaire*), chyba że małżonkowie sami wskazali w ramach przysługującej im autonomii woli właściwy dla tej materii system prawny (art. 2592 n.k.c.rum.).

Wypada też wspomnieć, że prawa przysługujące małżonkom względem mieszkania rodzinnego oraz reżim rządzący niektórymi czynnościami prawnymi odnoszącymi się do takiego mieszkania, a więc zagadnienia wyodrębnione — jak już wcześniej sygnalizowano — z zakresu zastosowania statutu ogólnych skutków małżeństwa, podporządkowane zostały prawu miejsca, w którym dane mieszkanie jest położone³⁹.

Warto wreszcie zwrócić uwagę na nową regulację rozstrzygającą wątpliwości mogące powstać na tle opisanych wyżej norm dotyczących stosunków między małżonkami w razie zaistnienia konfliktu ruchomego. Konieczne jest przy tym wyjaśnienie, że w ustawie z 1992 r. porzeczano na uregulowaniu przypadku, w którym tylko po stronie jednego z małżonków nastąpiła zmiana okoliczności relewantnej w świetle normy kolizyjnej miarodajnej dla skutków małżeństwa (art. 20 ust. 2 wymienionej wyżej ustawy odnosił się w szczególności do stanów faktycznych, w których jeden z małżonków zmienił obywatelstwo lub miejsce zamieszkania). I tak, zgodnie z owym unormowaniem, prawem właściwym dla wskaza-

³⁷ To jest bez przyjętego obecnie rozróżnienia na małżeński ustrój podstawowy oraz małżeński ustrój majątkowy *sensu stricto*.

³⁸ Zob. M. Avram: *Commentaire...*, s. 659.

³⁹ Szerzej na ten temat zob. C. Avasilencei: *La codification...*, s. 247 i nast.

nej powyżej materii nadal pozostawał w takiej sytuacji ten system prawny, który był dotąd wspólny dla obojga małżonków (w myśl art. 20 ust. 2, było to odpowiednio: dotychczasowe wspólne prawo ojczyście lub prawo dotychczasowego wspólnego domicylu). Ten sam model rozwiązania przyjęty został w art. 2596 ust. 1 n.k.c.rum., przy czym wskazany przepis, poza przypadkiem, w którym jeden z małżonków zmienił swe obywatelstwo, reguluje także sytuację, jaka powstaje na płaszczyźnie kolizyjnoprawnej wskutek zmiany przez jednego z małżonków miejsca zwykłego pobytu. Co istotne, w księdze VII nowego kodeksu cywilnego przewidziano także rozwiązanie odnoszące się do tych stanów faktycznych, w których a) oboje małżonkowie zmienili swe wspólne miejsce zwykłego pobytu na miejsce zwykłego pobytu, również wspólne, w innym państwie, lub też b) oboje małżonkowie zmienili swe wspólne obywatelstwo na obywatelstwo, również wspólne, innego państwa. W takim przypadku, jak stanowi przepis art. 2596 ust. 2 n.k.c.rum.: „Wspólne prawo nowego miejsca zwykłego pobytu lub nowe wspólne prawo ojczyście [...] znajduje zastosowanie do oceny małżeńskiego ustroju majątkowego wyłącznie na przyszłość, chyba że małżonkowie postanowili inaczej, i nie może w żadnym wypadku naruszać praw osób trzecich”. Należy zaznaczyć, że w poprzednim stanie prawnym analogiczne rozwiązanie proponowano w piśmiennictwie⁴⁰.

W kwestii prawa miarodajnego dla **rozwiązania małżeństwa** trzeba natomiast podkreślić, że Rumunia jest jednym z 14 państw, które ustanowiły między sobą wzmocnioną współpracę w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodów i separacji. W rezultacie, począwszy od 21 czerwca 2012 r., stosuje się w tym państwie **Rozporządzenie Rady (UE) nr 1259/2010 z dnia 20 grudnia 2010 r., określające prawo właściwe dla rozwodu i separacji prawnej**. Warto jednak zauważyć, że unormowania wprowadzone w ramach tamtejszego krajowego prawa prywatnego międzynarodowego w 2009 r. przewidywały w zakresie problematyki rozwodu rozwiązania bardzo zbliżone do tych, na których opiera się wymieniony wyżej akt legislacji unijnej (w szczególności należy tu wskazać na dopuszczenie wyboru statutu rozwodowego)⁴¹. W ślad za słowami M. Avram, można w tym dostrzec przejaw antycypacji ze strony rumuńskiego ustawodawcy, ułatwiającej późniejszą asymilację w rumuńskim systemie prawnym regulacji przyjmowanych na szczeblu Unii Europejskiej⁴².

⁴⁰ Zob. D.V. Manescu, M. Ionescu, S.A. David: *Roumanie...*, s. 2180–2181.

⁴¹ Należy dodać, że krajowe normy kolizyjne dotyczące rozwodu podlegały na mocy wyraźnego postanowienia zawartego w art. 2602 n.k.c.rum. odpowiedniemu stosowaniu w odniesieniu do separacji prawnej.

⁴² Zob. M. Avram: *Commentaire...*, s. 661. Podobnie C. Avasilencei: *La codification...*, s. 247 i nast.

Kolejna zasługująca na uwagę zmiana dotyczy norm kolizyjnych wskazujących prawo właściwe dla **ustalenia pochodzenia dziecka urodzonego w małżeństwie**. Omawiając tę kwestię, należy w pierwszej kolejności zauważyć, że nowe reguły, zamieszczone w art. 2603 n.k.c.rum., nakazują stosować w odniesieniu do określonego wyżej zagadnienia prawo właściwe dla ogólnych skutków małżeństwa rodziców dziecka, o które w danym przypadku chodzi (na marginesie wypada wspomnieć, że normy te posługują się różnymi subokreślnikami temporalnymi, w zależności od tego, czy mowa o dziecku urodzonym w czasie trwania małżeństwa jego rodziców, czy też o dziecku, które urodziło się już po ustaniu owego małżeństwa). Konieczne jest przy tym wyjaśnienie, że sama koncepcja poddania problemu ustalenia pochodzenia dziecka urodzonego w małżeństwie prawu znajdującemu zastosowanie do oceny skutków małżeństwa rodziców danego dziecka również i w poprzednim stanie prawnym stanowiła podstawę konstrukcyjną norm kolizyjnych odnoszących się do rozpatrywanej w niniejszym ustępie materii (w szczególności w art. 25 ustawy z 1992 r., który był odpowiednikiem obecnego art. 2603 ust. 1 i 2 n.k.c.rum., odwołało się *expressis verbis* do art. 20, obejmującego reguły pozwalające odszukać statut stosunków osobistych i majątkowych między małżonkami)⁴³. Niemniej, jak przedstawiono to już we wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania, przewidziana w ustawie z 1992 r. kaskada łączników miarodajnych dla problematyki skutków zawarcia związku małżeńskiego odbiegała w znaczący sposób od tej ustanowionej w art. 2589 n.k.c.rum. Stąd też należy się liczyć z tym, że do głosu w charakterze prawa właściwego może dojść pod rządem obecnych unormowań zupełnie inny system prawny niż nastąpiłoby to w przypadku tego samego stanu faktycznego w razie zastosowania poprzednio obowiązujących regulacji.

Podobne spostrzeżenie odnieść należy:

- do uregulowania dotyczącego materialnoprawnych wymogów **przysposobienia** stawianych wobec małżonków przysposabiających wspólnie (art. 2607 ust. 2 n.k.c.rum.), jak również
- do przepisu regulującego kwestię właściwości prawa w przedmiocie skutków przysposobienia, a także w przedmiocie stosunków między przysposabiającym a przysposobionym oraz w przedmiocie rozwiązania przysposobienia, w zakresie, w jakim ów przepis dotyczy przysposobienia dokonywanego przez małżonków (art. 2608 n.k.c.rum.).

Warto także wspomnieć, że istotną nowością jest włączenie do rozdziału poświęconego kolizyjnoprawnej regulacji **praw rzeczowych**

⁴³ Rozwiązanie przyjęte w art. 25 ustawy z 1992 r. przedstawione zostało w: O. Capatina: *Roumanie...*, s. 43.

i posiadania (rozdz. III księgi VII n.k.c.rum.) odrębnego zespołu norm regulujących na płaszczyźnie prawa prywatnego międzynarodowego zagadnienia związane z instytucją **hipoteki na rzeczy ruchomej** (*hipoteca mobiliara*).

W odniesieniu z kolei do unormowań kolizyjnych dotyczących **spraw spadkowych** trzeba przede wszystkim zaznaczyć, że w ramach nowej regulacji **zrezygnowano z dotychczasowej dychotomii kryteriów** decydujących o prawie właściwym dla dziedziczenia. Należy w tym miejscu wyjaśnić, że owa przewidziana w ustawie z 1992 r. dwudzielnosc reżimu kolizyjnoprawnego ustanowionego w zakresie określonej wyżej materii polegała na współistnieniu dwóch reguł, z których jedna normowała na płaszczyźnie prawa prywatnego międzynarodowego zagadnienie dziedziczenia dóbr ruchomych, hołdując zasadzie *mobilia personam sequuntur*, co sprowadzało się do nakazu, by przy rozpatrywaniu kwestii należących do wspomnianej kategorii stosować prawo ojczyście spadkodawcy z chwili jego śmierci, druga zaś określała system prawny miarodajny do oceny dziedziczenia nieruchomości oraz przedsiębiorstwa, poddając tę grupę problemów *legi rei sitae*⁴⁴. Natomiast w myśl nowych uregulowań bez względu na to, czy chodzi w danym przypadku o ruchomość, czy też o nieruchomość lub przedsiębiorstwo prawem właściwym dla dziedziczenia jest **prawo państwa, na terytorium którego spadkodawca miał w chwili swej śmierci miejsce zwykłego pobytu** (art. 2633 n.k.c.rum.). Ustawodawca rumuński odszedł zatem od konstrukcji prowadzącej do kolizyjnego rozczłonkowania spadku⁴⁵.

Inną poważną zmianą jest dopuszczenie w omawianej materii **kolizyjnoprawnego wyboru prawa**. Mianowicie, zgodnie art. 2634 n.k.c., spadkodawca może wskazać swe prawo ojczyście jako właściwe dla całego swego spadku (wypada przy tym wspomnieć, że przejawem podobnej tendencji, ukierunkowanej na przyznanie spadkodawcy autonomii woli na płaszczyźnie prawa prywatnego międzynarodowego, jest rozwiązanie przyjęte przez polskiego ustawodawcę w art. 64 ust. 1 ustawy z 4 lutego 2011 r.). Tymczasem w świetle ustawy z 1992 r. w grę wchodziło jedynie materialnoprawne wskazanie regulacji prawnej mającej znaleźć zastosowanie do „przejścia majątku w drodze dziedziczenia” (*transmiterea prin mostenire a bunurilor*). Testator (tak w art. 68 dawnej ustawy została określona kategoria podmiotów, którym przysługiwała opisywana kompetencja) nie mógł bowiem dokonując owego wskazania wyłączyć norm

⁴⁴ Na ten temat zob. D.V. Manescu, M. Ionescu, S.A. David: *Roumanie...*, s. 2187.

⁴⁵ Na ten temat — zob. też C. Avasilencei: *La codification...*, s. 247 i nast.

bezwzględnie wiążących należących do systemu prawnego miarodajnego w braku wyboru prawa właściwego⁴⁶.

Należy zauważyć, że — podobnie jak w przypadku regulacji rozstrzygających kolizje praw zachodzące w zakresie spraw małżeńskich — wprowadzone zmiany stanowią przejaw wyprzedzającego unijny proces legislacyjny otwarcia się rumuńskiego ustawodawcy na nowe rozwiązania przewidywane w ramach programu haskiego⁴⁷. W szczególności zarówno unormowanie dopuszczające kolizyjnoprawny wybór prawa właściwego dla ogółu spraw dotyczących spadku, przy jednoczesnym ograniczeniu swobody przysługującej spadkodawcy w tej materii do możliwości wskazania jedynie swego prawa ojczystego, jak również reguła ustanowiona na wypadek braku wyboru prawa, odwołująca się do kryterium miejsca zwykłego pobytu, wykazują daleko idące podobieństwo do postanowień zamieszczonych w art. 21 ust. 1 i art. 22 ust. 1 rozporządzenia spadkowego UE, które ma być stosowane do osób zmarłych dnia 17 sierpnia 2015 r. lub później.

Ponadto na uwagę zasługuje nowo ustanowiona norma merytoryczna prawa prywatnego międzynarodowego dotycząca **spadku bezdziedzicznego** (art. 2636 ust. 2 n.k.c.rum.). I tak, zgodnie z nią, jeśli według prawa właściwego dla dziedziczenia spadek jest bezdziedziczny, to dobra położone lub znajdujące się (*situate sau aflate*) na terytorium Rumunii przypadają państwu rumuńskiemu na podstawie przepisów prawa rumuńskiego dotyczących przyznania dóbr ze spadku bezdziedzicznego.

Doniosłe zmiany nastąpiły także w obrębie unormowań odnoszących się do **zobowiązań umownych**. Mianowicie, dotychczas w wymienionym wyżej przedmiocie obowiązywała rozbudowana regulacja obejmująca w szczególności następujące sekcje: *Treść umowy*, *Wymagania dotyczące formy oraz jawności umowy*, *Umowa sprzedaży*, *Umowa pośrednictwa*, *Umowa o pracę*, *Inne umowy*. Obecnie natomiast kluczowe znaczenie dla odszukania prawa właściwego do oceny poszczególnych kwestii wpisujących się w tematykę zobowiązań umownych mają normy z art. 2640 n.k.c.rum., w myśl których prawo miarodajne dla tej materii określają **przepisy prawa Unii Europejskiej**, przy czym w sytuacjach nieuregulowanych owymi przepisami stosuje się normy nowego kodeksu cywilnego dotyczące prawa właściwego dla czynności prawnej, chyba że co innego wynika z umów międzynarodowych lub przepisów szczególnych. Wypada wyjaśnić, że według wspomnianych krajowych uregulo-

⁴⁶ Na ten temat — zob. V. Manescu, M. Ionescu, S.A. David: *Roumanie...*, s. 2195; *Uzasadnienie projektu...*, s. 21.

⁴⁷ Zob. M. Avram: *Commentaire...*, s. 660.

wań normujących problematykę związaną z prawem miarodajnym dla czynności prawnej **treść** takiej **czynności** podlega w pierwszym rzędzie systemowi prawnemu, który wskazany został w drodze wyboru. Należy uściślić, że podmiotami uprawnionymi w omawianym zakresie do wskazania mocą swej woli prawa właściwego są — w zależności od tego, z jakiego rodzaju czynnością prawną mamy do czynienia — strony umowy lub też osoba dokonująca jednostronnej czynności prawnej. Jeśli podmioty te nie skorzystały jednak z przysługującej im w tym względzie autonomii, to treść czynności prawnej winna być oceniana zgodnie z prawem państwa, z którym czynność prawna *questionis* jest najściślej związana, a jeśli prawa tego ustalić nie można — zgodnie z prawem miejsca, w którym czynności prawnej dokonano. Przechodząc z kolei do problemu właściwości prawa dla **formy czynności prawnej**, należy zaznaczyć, że — podobnie jak w przypadku przepisów odnoszących się do poprzednio omówionej kwestii — także i w tym zakresie utrzymany został trzon dotychczasowych uregulowań. Jednocześnie jednak trzeba zwrócić uwagę na zmianę wprowadzoną w ramach enumeracji (alternatywnych względem siebie) probierzy o charakterze subsydiarnym, polegającą na zastąpieniu kryterium miejsca zamieszkania łącznikiem miejsca zwykłego pobytu. W konsekwencji, wymagania dotyczące formy czynności prawnej podlegają prawu właściwemu dla treści danej czynności (art. 2639 ust. 1 n.k.c.rum.). Mimo to czynność prawną uważa się za ważną ze względu na formę, jeśli spełnione zostały wymogi przewidziane przez jedno z następujących praw: a) prawo miejsca, w którym czynność prawna została dokonana; b) prawo ojczyście lub prawo miejsca zwykłego pobytu osoby, która czynności dokonała; c) prawo właściwe według prawa prywatnego międzynarodowego organu, który dokonuje oceny ważności czynności prawnej (art. 2639 ust. 2 n.k.c.rum.).

Podobnie jak w przypadku zobowiązań umownych, ustanawiając wskazówki określające sposób poszukiwania statutu miarodajnego dla **zobowiązań pozaumownych**, ustawodawca rumuński posłużył się odwołaniem do **przepisów prawa Unii Europejskiej** (art. 2641 ust. 1 n.k.c.rum.). Jednocześnie wprowadzona została norma wyrażająca nakaz, by w sprawach nieuregulowanych prawem unijnym stosować prawo właściwe dla treści stosunku prawnego istniejącego wcześniej między stronami, chyba że umowy międzynarodowe lub przepisy szczególne stanowią inaczej (art. 2641 ust. 2 n.k.c.rum.). Na uwagę zasługuje przy tym kolejny przepis, dotyczący **naruszenia prawa do prywatności lub innych dóbr osobistych** (art. 2642 n.k.c.rum.) Stanowi on w przeważającej mierze powtórzenie dotychczas obowiązującej regulacji (zob. art. 112 ustawy z 1992 r.). Wypada w tym miejscu zaznaczyć, że

potrzeba utrzymania krajowego unormowania kolizyjnoprawnego odnoszącego się do określonego wyżej zagadnienia związana jest z faktem wyłączenia z zakresu zastosowania rozporządzenia Rzym II między innymi właśnie zobowiązań pozaumownych wynikających z naruszeń przywołanego rodzaju.

Należy dodać, że z odwołaniem się do prawa Unii Europejskiej mamy do czynienia także w przypadku regulacji pozwalającej odszukać prawo właściwe dla **zobowiązań alimentacyjnych** (art. 2612 n.k.c.rum.). Kluczową rolę w wymienionym przedmiocie odgrywają więc normy kolizyjne zamieszczone w **Protokole haskim** z 23 listopada 2007 r.

Na zakończenie niniejszej analizy, poświęconej nowym rumuńskim uregulowaniom kolizyjnoprawnym, trzeba wreszcie wspomnieć o przepisach normujących na płaszczyźnie prawa prywatnego międzynarodowego problematykę **trustu**⁴⁸ (art. 2659—2662 n.k.c.rum.). Ustanowienie reguł wskazujących system prawny miarodajny dla tej materii uważa się w piśmiennictwie za naturalną konsekwencję unormowania określonej wyżej instytucji w obrębie prawa merytorycznego⁴⁹. Ten ostatnio wspomniany zabieg dokonany został właśnie w ramach nowelizacji przeprowadzonej w 2009 r. (art. 773—791 n.k.c.rum.)⁵⁰. Do tego czasu trust należał do konstrukcji prawnych, których prawo rumuńskie nie знаło⁵¹. Konieczne jest też podkreślenie, że przyjęta w tym przedmiocie regulacja kolizyjnoprawna opiera się w znacznej mierze na rozwiązaniach stanowiących fundament Konwencji haskiej z 1 lipca 1985 r. o prawie właściwym dla trustów oraz o ich uznawaniu⁵². Dotyczy to zarówno statuowanej w art. 2659 ust. 1 n.k.c.rum. normy kolizyjnej o charakterze zasadniczym (będącej odwzorowaniem reguły zamieszczonej w art. 6 ust. 1 zd. 1 przywołanej konwencji), jak i normy subsydiarnej, przewidzianej w art. 2660 n.k.c.rum. (w treści tej normy dostrzec można wyraźnie inspirację koncepcją, która znalazła swój wyraz normatywny w art. 7 konwencji haskiej z 1985 r.). I tak pierwsza z wymienionych wyżej reguł wskazujących statut miarodajny dla trustu przyznaje prymat w tej kwestii *legi voluntati*. Zgodnie zaś z drugą regułą, w braku wyboru prawa stosuje się prawo państwa, z którym trust jest najściślej

⁴⁸ W polskiej ustawie z 4 lutego 2011 r. nie uregulowano w sposób wyraźny właściwości prawa dla trustu.

⁴⁹ Tak M. Avram: *Commentaire...*, s. 660. Zob. też *Uzasadnienie projektu...*, s. 21.

⁵⁰ Na ten temat zob. M. Duțu: *Le Nouveau Code...*, s. 57.

⁵¹ Na ten temat zob. V. Manescu, M. Ionescu, S.A. David: *Roumanie...*, s. 2198.

⁵² Rumunia nie jest stroną tej konwencji.

związany. Co więcej, również jeżeli chodzi o katalog kwestii wskazanych jako objęte zakresem zastosowania prawa właściwego, trzeba zauważyć, że ustawodawca rumuński dokonał w zasadzie transpozycji postanowień zamieszczonych we wspomnianym wyżej międzynarodowym akcie prawnym. Wreszcie, analogiczne spostrzeżenie odnieść należy do reguły przyjętej w art. 2662 n.k.c.rum., która stanowi, że „kwestia z zakresu trustu dająca się wyodrębnić, w szczególności zarząd trustem, może zostać poddana innemu prawu”. Wypada przy tym przypomnieć, że takie samo rozwiązanie przewidziano w art. 9 konwencji haskiej z 1985 r. Warto także podkreślić, że źródłem inspiracji w toku prac nad opisywanymi unormowaniami były również regulacje dotyczące trustu zamieszczone w belgijskim kodeksie prawa prywatnego międzynarodowego oraz w kodeksie cywilnym Quebecu⁵³.

Uwagi końcowe

Podsumowując przedstawioną analizę, należy zaznaczyć, że uregulowania zawarte w księdze VII nowego rumuńskiego kodeksu cywilnego w wielu punktach hołdują tradycyjnym rozwiązaniom przyjętym w rumuńskim systemie prawnym. Jednocześnie w istotnym zakresie tamtejszy ustawodawca wyszedł naprzeciw nowościom wynikającym z rozwoju wspólnotowych regulacji kolizyjnych. Warto przy tym podkreślić znaczenie, jakie fakt ten ma dla osiągnięcia celów związanych z unifikacją prawa prywatnego międzynarodowego w ramach UE. Wypada również zaakcentować, że nie brak w nowej ustawie regulacji świadczących o otwartości rumuńskiego legislatora na nieznane dotąd prawu obowiązującemu w Rumunii instytucje prawne, do których zalicza się na przykład trust.

Konieczne jest też zwrócenie uwagi, że w związku z przewidywanym rozpoczęciem stosowania kolejnych nowych aktów legislacji unijnej poświęconych problematyce kolizyjnoprawnej (rozporządzenie spadkowe, a w dalszej perspektywie — rozporządzenie dotyczące małżeńskich ustrojów majątkowych) wskazana będzie ponowna rewizja rumuńskich przepisów prawa prywatnego międzynarodowego, ukierunkowana na zastąpienie kolejnych spośród obowiązujących obecnie zespołów krajowych norm kolizyjnych uregulowaniami przypominającymi o konieczności stosowania w odniesieniu do danej materii postanowień zamieszczonych

⁵³ Zob. M. Avram: *Commentaire...*, s. 660.

w odpowiednich rozporządzeniach uchwalonych na szczeblu Unii Europejskiej. Wydaje się przy tym, że dokonane przez rumuńskiego ustawodawcę, opisane w ramach przedstawionej wyżej analizy, zabiegi mające na celu wcześniejsze wdrożenie niektórych rozwiązań projektowanych w związku z realizacją programu haskiego sprzyjać będą harmonijnemu przejściu do nowego stanu prawnego, jaki powstanie z chwilą rozpoczęcia stosowania wspomnianych nowych aktów unijnych.